

Појам и научна изграђеност геополитике

УДК : 32 : 355 . 47

др *Момчило Сакан*

У чланку се даје епистемолошко одређење геополитике као младе науке, са тежиштем на дефинисању и доказивању степена научне изграђености. Приказан је њен историјски развој са тежиштем на актуелизацији значаја геопростора на коме људи живе и раде и на компаративној анализи односа политичке елите у појединим земљама према својим геополитичарима и према геополитици уопште. Учињен је и критички осврт на нихилистички однос политичке елите у СФРЈ према геополитици и указано на последице које су из тога проizaшле.

Геополитика је дефинисана уз претходну комплексну (етимолошку, логичку, компаративну и другу) анализу израза и исказа који су се могли наћи у лексикографској и другој литератури. На крају, аутор даје своју дефиницију коју ваљано доказује и аргументује.

Доказивана је и научна изграђеност геополитике као науке преко њених конститутивних елемената, првенствено: предмета, теорије, језика и методе. Тежиште у овом делу дато је на експликацију предмета и елемента структуре научне теорије геополитике. Нарочито је указано на геополитичку поделу света према схватањима бројних геополитичара и на основне појмове који се користе у теорији геополитике. Основни појмови који се користе у геополитици су прво дефинисани, а затим комплексно објашњени.

Кључне речи: геополитика, аерократија, атлантизам, мондијализам, телурократија, таласократија, *gimland*, парадигма и геополитички код.

Геополитика је присутна од када постоје државе и друге заједнице људи. Она се прво појавила у пракси, у практичним поступцима вођења политике државе. Знатно касније, када и друге науке почињу да се осамостаљују и развијају, појављују се и писани материјали о геополитици и идеје о њеном издвајању у веома значајну и самосталну науку.

Значај геополитике непосредно произилази из значаја геопростора на којем људи и људске заједнице живе и раде. Тај геопростор је стално актуелан и има пресудан утицај на настајање, развој, кретање и нестајање појединаца, група људи, држава и других заједница. Људи су првенствено насељавали оне просторе који су им пружали највише могућности за живот и опстанак. Прве цивилизације појавиле су се у топлијим просторима, поред речних токова, на плодним и другим богатим теренима који су пружали најбоље услове за опстанак. Дакле, простор је одувек био и остао један од доминантних чинилаца развоја или пропасти одређених појединаца и група људи.

Простор, као значајан елемент у развоју и опстанку људи, у теорији се појављује од саме појаве писма и писаних материјала. Поред економских услова, био је и остао веома значајан фактор и у борбеним дејствима, односно као фактор сигурности опстанка или пропасти одређених група људи и цивилизација.

У првим писаном војним материјалима простор има веома значајну улогу. Чувени кинески војсковођа Сун Цу Ву писао је да земља обухвата раздаљине, велике и мале; опасност и безбедност; отворено земљиште и узане пролазе; изгледе за живот и смрт.¹ Он наводи да вешт борац заузима положај који онемогућава пораз..., да ће победити онај ко научи вештину заобилажења..., да се непријатељ не напада узбрдо и да му се не супротставља када крене низбрдо, да има путева којима се не сме ићи... положаја за које се не сме борити..., да се логује на узвишењима..., да вештина ратовања познаје девет врста земљишта и слично.²

Геопростор на коме се држава налази и онај којим је окружена значајан је за постојање и развој сваке државе. Тај значај је у прошлости био знатно израженији, јер су физичка освајања и физичка контрола територије и њених природних ресурса били основно мерило снаге једне државе и једна од основних одлика њене геополитике. Зато није чудно што су у некадашњим политичким теоријама географијом објашњавана скоро сва дешавања у међународној политици. У анализи сваке државе најчешће се полазило од: локације, величине територије, рељефа, прилазних праваца, интересних зона, сфера утицаја, тампон зона и слично. Такво наглашавање значаја географског амбијента предодредило је настајање геополитике као самосталне науке.

На развој геополитике, и схватања њене улоге и значаја, битно су утицали техничко-технолошки развој и нова научна открића, нарочито открића средстава за транспорт људи, роба, убојних средстава и слично. Са појавом железнице међају се и схватања о значају копне-

¹ Сун Цу: Вештина ратовања у: Расправе о ратној вештини, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 17.

² Исто, стр. 17-39.

ног простора, са појавом бродова на парни погон појављују се и бројне теорије о контроли водених површина и обалног подручја. Авиони, ракете, космички бродови и сл. битно утичу на промену геополитике и геополитичке теорије.

Геополитика је, дакле, присутна од када постоје људске заједнице, али се она полако одваја у самосталну научну дисциплину тек у 18. и почетком деветнаестог века. Творци копнених, поморских и ваздухопловних стратегија, као што су Билон, па и Клаузевиц и Жомини; Мехен, Мичел, Дует и други уједно су и геополитичари, без обзира на чињеницу да они тога нису ни били свесни. Међутим, реалним творцима геополитике сматрају се Фридрих Рацел, Рудолф Кјелен, Хелфорд Макиндер, Алфред Мехен, Видал де ла Блаш, Николас Спајкмен, Карл Хаусхофер, Карл Шмит, Петар Николаевич Савицки и други.³

У периоду после Другог светског рата појављују се бројне геополитичке теорије и школе. Оне су, најчешће, регионално повезане, зависно од интересних сфера и региона којима су ти геополитичари припадали. *Амерички* и геополитичари-атлантисти су, без изузетка, развијали теорију о Америци као светској сили уз незнатне разлике. Једни су заговарали коначну победу Запада у геополитичком двобоју са Истоком. Други су сматрали да је потребно одређено приближавање, односно претапање два идеолошка лагера у нешто заједничко и успостављање Светске Владе. Таква ситуација проузроковала је појаву посебног правца у геополитици – „*геополитику мондијализма*“⁴, односно учење о „*новом светском поретку*“. Амерички геополитичари на њој раде од седамдесетих година, а први пут је обнародовао председник САД Џорџ Буш током рата у Персијском заливу 1991. године.

Европска геополитика након Другог светског рата практично није ни постојала као самостална наука. Једино је француски председник *Шарл де Гол* предузимао одређене мере на плану зближавања Француске континенталистичкој струји. Одатле је проистекла и чувена деголистичка теза – *Европа од Атлантика до Урала*. Та Европа је била замишљена као стратешки суверена континентална творевина – сасвим у духу умереног *европског континентализма*. То је проузроковало извесно осамостаљење Француске: њен излазак из Северноатлантског савеза, покушај да изгради сопствену геополитичку стратегију, актуелизирање унутаревропске француско-немачке сарадње и јачање веза са СССР-ом.

Европска геополитика, након дужег прекида, почиње да се актуелизује тек почетком седамдесетих година, у време када су геополитичка истраживања у САД постала изузетно популарна и када се уве-

³ Детаљније о првим геополитичарима и њиховим теоријама може се видети у: Дугин, А.: *Основи геополитики, Арктозея, Москва, 2000.*

⁴ Тај пројекат је добио назив „*мондијализам*“ – од француске речи „monde“ = „свет“.

лико стварају међународни савези и организације. Највећи број геополитичара појављују се као саветници и други стручњаци у међународним организацијама (НАТО, ОУН, итд). Они се у почетку углавном баве примењеним геополитичким истраживањима и не излазе ван оквира уских конкретних питања. Тек касније европски геополитичари полако почињу да заступају самосталну, претежно *регионалну геополитику* која се битно разликује од глобалних шема Макиндера, Мехена или Хаусхофера.

У СССР-у геополитика је званично сматрана фашистичком и буржоаском псеудонауком и, као таква, није ни постојала. Уместо ње развијане су додирне науке и научне дисциплине, као што су: стратегија, војна географија, теорија међународног права и међународних односа, географија, етнографија и друге. У то време, геополитику су развијали само маргинални дисидентски кружоци и појединци. Најистакнутији представник тог правца је историчар *Лав Гумиљов*, који је имао веома опрезан приступ. У својим радовима никада није користио термине геополитика и евроазијство, без обзира на чињеницу да се непосредно бавио том науком и да је објавио неколико значајних књига посвећених етнографској историји. Геополитика у Русији почиње нагло да се развија тек након распада Варшавског пакта и СССР-а, а после перестројке постала је једна од најпопуларнијих наука.

Геополитика је у нашој земљи, слично као и у СССР-у, званично сматрана фашистичком и буржоаском псеудонауком. Уместо ње развијане су друге, маргиналне науке и научне дисциплине. Интензивније интересовање за геополитику почиње тек од деведесетих година. Формирају се и институти геополитике и организују бројни симпозијуми. Међутим, уопштено посматрано, геополитика се не изучава са аспекта фундаменталних поставки и одређивања сопственог геополитичког кода, већ, пре свега, са аспекта критике геополитике великих сила, првенствено САД, и оправдавања ставова и практичних потеза тадашњег политичког руководства.

Дакле, савремене теорије геополитике развијале су се по географским регионима и оне се, у суштини, битно разликују. Геополитичари су, углавном, полазили са позиције интереса свјих држава, народа и региона и, у односу на то, постоје и одређене геополитичке теорије и школе које се условно могу поделити на: *савремени атлантизам*, *европске геополитичке теорије* и *неоевроазијство*. Нормално је да из таквих школа и прилаза геополитици произилазе и бројни проблеми који могу бити тема посебног истраживања. У овом чланку се само наводе проблеми у вези с дефинисањем и научном изграђеношћу геополитике и нуде одређени ставови у вези с њиховим решавањем.

Геополитика се у различитим писаним материјалима различито, а често и веома једнострано и погрешно дефинише, што донекле збуњује и ствара погрешну представу о тој релативно младој науци. Сам термин геополитика грчког је порекла (*геа* – земља, и *политики* – политика) и означава географију политике или политику простора.

Без обзира на то што и сам термин геополитика у великој мери одређује значење тог појма у лексикографској грађи се може наћи већи број сличних, али и различитих дефиниција. Карактеристичне су следеће:

1) Геополитика је „псеудонаучна теорија која тврди да социјално економске односе и развој државе одређују искључиво географски, физички, расни и сл. увјети; геополитику су усвојили њемачки расисти као државну теорију којом су оправдавали освајачке интересе хитлеровске Њемачке.“⁵

2) Геополитика је „наука о утицају географског положаја и физичке природе једне земље на њен друштвени и политички живот.“⁶

3) Геополитика је „разматрање политичких питања са географског гледишта, тј. имајући у виду целу Земљу; наука о утицају спољне природе на друштвени и политички живот.“⁷

4) Геополитика је „правац у схватању политичке географије који истиче да тло на којем живи један народ и на којем је организована држава игра пресудну улогу у организацији политичког облика друштва у вођењу државне политике...” ... „У суштини нема никакве потребе за појмом Г. јер је научно погрешна. Однос политике и географије проучава политичка географија..., а утицај географије на војне радње – војна географија.“⁸

5) Геополитика је „наука о утицају природе једне земље (географског положаја, климе, тла, воде и др.) и њене економско-друштвене, политичке и културне надградње на историјски развој једне нације и на њен међународни положај.“⁹

6) Геополитика је „теорија о утицају географског фактора на политику; студиј односа између природних добара и географије с једне стране и политике државе с друге стране“.¹⁰

⁵ Клаић, Б.: Рјечник страних ријечи, Зора, Загреб, 1962. стр. 522.

⁶ Мићуновић, Љ.: Савремени лексикон страних речи, КЗНС, Нови сад, 1988. стр. 121.

⁷ Вујаклија, М.: Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1966. стр. 175.

⁸ Војна енциклопедија, том 3, Издање редакције војне енциклопедије, Београд, 1972, стр. 206-207.

⁹ Мала енциклопедија “Просвета”, Општа енциклопедија, четврто издање, том 1, “Просвета”, Београд, 1986, стр. 505.

¹⁰ Лексикон Југословенског лексикографског завода, А-Ж, ЈЛЗ, Загреб, 1974, стр. 312.

7) Политичка географија изучава „политичке аспекте географских феномена“, а геополитика „географске аспекте политичких феномена“, тј. утицај географских чинилаца на политички живот. Наводе се три врсте геополитике: „1) геополитика средине, која истиче чињенице физичке и економске географије посматране као повољне прилике или ограничења са специфичним циљевима; 2) просторна геополитика, која наглашава дистрибуцију у просторни положај и, особито, геостратешки чинилац; и 3) интелектуална геополитика, која изучава не само геополитичке чињенице већ и геополитичку мисао – концепције и предвиђања геополитичке стварности као постојеће или као идеала будуће реализације“.¹¹

Поред лексикографске грађе и у другим теоријским материјалима постоји већи број различитих дефиниција.

Тако, на пример, *Рудолф Кјелен*, један од првих геополитичара и аутора дефиниције геополитике истиче: „Геополитика је наука о држави као географском организму или појави у простору: дакле држава као земља, териториј, подручје или, најизразитије, као пространство. Као политичка знаност имаде она постојано у виду државно јединство и хоће да доприноси разумевању бића државе; дочим политичка географија студира земљу као пребивалиште људских заједница у односима к осталим својствима земље“.¹²

Александар Дугин, такође, наводи да је геополитика област знања и наука која се бави „субјективно-објективним организмима“ који имају свој особени микрокосмос и макрокосмос. Она се, према његовом мишљењу, испољава „као крајње аналитичко разлагање и објашњење бројних цивилизацијских процеса који остају необјашњени у чисто политичким, економским или натуралистичким терминима.“¹³

Ален Жокс, такође, наводи да је геополитика посебна друштвена наука која означава „синтезу историје, земаљског простора, моралних и физичких снага једне заједнице која је тако смештена у хијерархији моћи, према месту које заузима или, боље рекавши, које јој је по вредности одређено.“¹⁴

Поред наведених, постоји и један број теоретичара који заступају ставове да геополитика није наука, већ научна дисциплина.

Тако, на пример, *Миломир Степић* наводи да је геополитика „научна дисциплина која проучава улогу и значај *физичко-географских и друштвено-географских* чинилаца у политичким појавама и процесима.“¹⁵

¹¹ The Encyclopedia Americana, International Edition, Vol. 12, American Corporation, New York, 1971, p. 508.

¹² Кјелен, Р.: Држава као животни облик, „Ј.Б. Ђурђевић“, Београд-Сарајево, 1923, стр. 38.

¹³ Дугин, А.: Метафизика континента: од сакралне географије ка геополитици, у: Тајна Балкана, монографија о геополитици, исто, стр. 79.

¹⁴ Pierre M. Galois, Geopolitique: Les voies de la puissance, PLON/FEDN, Paris, 1990, p. 27.

¹⁵ Степић, М.: Појмовник геополитике, „Геополитичка раскршћа“, бр 1/2000, Београд, стр. 76.

Слично њему, и *Роберт Стојкерс* наводи да је геополитика синтетичка дисциплина „која обједињује политичку стратегију са чисто научним елементима...”¹⁶

На основу наведених дефиниција може се закључити да је геополитика у нашој лексикографској литератури углавном погрешно и једнострано интерпретирана. Она је, понекад, интерпретирана само са аспекта њене злоупотребе, односно коришћења у освајачке и агресивне сврхе, а не као науке која чврсто стоји на споју између географије и политике. Посебно је неприхватљив став да је геополитика квазинаука, научно погрешна и да нема потребе за њеним изучавањем. Неки то, нажалост, чине и данас, узимајући у обзир само оне ставове немачких геополитичара из којих је изведена чињеница да је геополитика, као синтетска наука, послужила као оправдање за империјално-националистичку доктрину Немачке у Другом светском рату.

Без обзира на наведене ставове, геополитика се, као наука, све више изучава и прихвата и у нашој земљи. Она је, неутрална. Не може се прихватити став да је геополитика погрешна, али се зато са сигурношћу може тврдити да прилаз геополитици, као науци, може бити научно исправан или погрешан.

Из наведених дефиниција се, такође, може видети да постоје два екстремна, у суштини погрешна прилаза схватању значаја и улоге геополитике. Први се односи на ставове појединих немачких геополитичара који оправдавају националистичке и фашистичке освајачке претензије и насилно ширење националних држава као живих организама. Други се односи на нихилистичке ставове појединих теоретичара у земљама источне Европе, првенствено према геополитици. Такав однос према геополитици, као синтетичкој, веома значајној и модерној науци, у непосредној је вези са судбином народа у тим државама и последицама које су, због неразумевања геополитике и наглих геополитичких промена у свету, Европи и унутар њихових држава, настале. Вероватно је то и последица недостатка ваљаног *геополитичког кода*, односно анализе стања и одређивања сопственог места у односу на геополитичко окружење и промене на локалном нивоу и у међународној заједници.¹⁷

На основу наведених дефиниција се, такође, може закључити да је термин геополитика веома добро одабран за одређење значења појма. Термин геополитика састоји се од два дела и односи се на спој

¹⁶ Стојкерс, Р.: Теоријска панорама геополитике, у: Тајна Балкана, монографија о геополитици, друго допуњено издање, студентски културни центар, Београд, 1995, стр. 17.

¹⁷ Детаљније о геополитичком коду и геополитици као науци може се видети у: Ки-либарда, З, Шарановић, Ј.: Геополитика Русије од експанзионизма до дефанзиве, чланак у: Војно дело 6/2001, Београд, 2001, стр. 39-57.

географије и политике. Из тих дефиниција се, такође, види да је геополитика наука која се бави проблемима вођења политике у односу на геопростор државе и Земље у целини. Прецизније речено, геополитика је „наука која се бави просторним политичким односима и везама између (и унутар) држава и нација и других територијално-политичких творевина, затим просторном расподелом и структуром политичке моћи по кључним светским регионима и средствима и поступцима за стицање и јачање моћи државе, зависно од природне средине, географских и политичких чинилаца, као и укупним просторним аспектима свих политичких и друштвених феномена.“¹⁸ То је једна савремена и уопштавајућа наука која има додирне тачке са многим другим наукама и научним дисциплинама. Синтетизовано посматрано, она је у непосредној вези и (или) обухвата: одређени поглед на свет; геополитичку филозофију; филозофију међународних просторних политичких односа; начин промишљања и истраживања геополитичких појава, процеса и односа; политику простора; политичку стратегију; умешност и вештину државништва или државничко политичко умеће и вештину владања; географију, историју, демографију, етнографију (научну дисциплину о животу, веровањима и обичајима једног народа), религију, екологију, социологију, спољнополитичку стратегију и друге научне дисциплине које су значајне за вођење политике и борбе за опстанак и напредак државе и остваривање државних интереса. Геополитика спаја различите традиционалне науке и научне дисциплине – од теорије права до културологије, од социологије до војне стратегије, од науке о религији до економске анализе, од етнологије до психијатрије. Таква синтетичка наука је у савременим условима врло значајна.

Геополитика, дакле, постаје једна од најзначајнијих модерних и комплексних наука. Она постепено себи крчи пут ка најширим слојевима јавности, претендујући на то да постане незамењиво, најважније оруђе за објашњавање политике савременог света, без обзира на појединачна екстремна мишљења. Она није догма, нити зборник једном заувек утврђених истина. Она је наука која има своју теорију са релативно стабилним елементима структуре, али има и веома нестабилне елементе који свакодневно захтевају непрекидну критичку анализу и корекцију. Та њена релативна нестабилност, променљивост и могућност развоја у свим смеровима чини је привлачном за бројне научнике – геополитичаре који су спремни да се свакодневно суочавају са новим изазовима које те нагле промене доносе.

Термин геополитика, у последњих неколико десетина година, стално је присутан у скоро свим средствима јавног информисања, без обзира на то да ли му појединци придају одговарајући значај или не.

¹⁸ Зорић, М.: Држава и геополитика, чланак у: Војно дело 4-5/2001, Београд, 2001, стр150.

Такви трендови наставиће се и у будућности, чак и у оним земљама које су, пре само неколико година, имале веома негативан став према тој младој и веома значајној и релативно добро изграђеној науци.

Научна изграђеност геополитике

Да би се могла установити научна изграђеност геополитике као науке потребно је поћи од општих теоријских ставова о изграђености конститутивних елемента науке уопште, а затим то, дедукцијом, пренети на подручје геополитике. Према општим методолошким и филозофским ставовима, да би се одређено подручје људског знања могло назвати науком потребно је да има изграђен одређени број конститутивних елемента. Основни су: предмет, теорија, језик и метода.¹⁹

1) Под **предметом геополитике** подразумева се вођење политике у одређеном (најчешће државном) геопростору и на Земљи уопште. Дакле, геопростор и политика која се у том геопростору води је подручје интересовања геополитике, али су проблеми у тој области доминантни. Конкретније речено, подручје интересовања геополитике односи се на разматрање: државних граница и просторних односа државе са другим државама и политичким заједницама; проблема државног управљања територијом и њеним политичким организовањем; питања одбране и заштите државног простора; проблема државне политике, међународних односа, безбедности и одбране, стицања и расподеле укупне моћи у свету и појединим регионима; активности међународних организација и регионалних споразума, војних савеза и других чинилаца и њихових утицаја на међународне односе и међународно право, затим на поједине државе и групе држава (нарочито у погледу ограничења суверенитета и измене државних граница; проблема регулисања модалитета коришћења мореуза и пролаза и свих других врста светских комуникација, утврђивања правила понашања и слично). У предметну област геополитике сврставају се и процеси и актери одлучивања и околности у којима се те одлуке доносе, реали-

¹⁹ Група аутора: Методологија ратне вештине, Секција за штампање и умножавање ЦВШ ВЈ, Београд, 1996. стр. 29-38, Милошевић, Н, Милојевић, С.: Основи методологије безбедносних наука, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 4-15.

Академик Михаило Марковић наводи више конституенаса високоразвојене науке. То су: (а) „...утврђено подручје стварности на које се односе искази дате науке...“; (б) „...изграђен језик, комуникабилан за све људе који у датој науци раде...“; (ц) „...известан број хипотеза које су од кључног значаја за дату науку и које могу послужити као премисе у циљу теоријског заснивања резултата каснијих истраживања – морају бити проверене до те мере да их можемо сматрати законима...“; (д) „...једна наука треба да већ располаже методама и техникама истраживања које су адекватне за решавање њених проблема и које су опште прихваћене од научника који у њој раде...“ (Марковић М.: Филозофски основи науке, БИГЗ, Генес-с штампа, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд, 1994, стр. 16-17)

зација споразума и уговора, формирање тампон-зона и коридора, успостављање демилитаризованих зона, војних база и стратегијских упоришта и ослонаца. Дакле, геополитика има јасно изражен предмет и са тог становишта не постоје проблеми њене изграђености као науке.

2) **Теорија геополитике**, као и теорија других наука, може се дефинисати са ширег и ужег становишта. Под теоријом геополитике уопште може се подразумевати све оно што је у области вођења политике у функцији геопростора сазнато мисаоно-сазнајном делатношћу људи и записано, или на неки други начин исказано и забележено и служи као ослонац за унапређење људске праксе. То су потпуна и непотпуна, научна и ненаучна, истинита и неистинита, доказана и недоказана, и друга знања заснована на предметном, мисаоном, садржајном и логичком промишљању.

Теорија геополитике не испуњава све логичко-методолошке захтеве о сазнању и истраживању, нити је научно заснована, али се у оквиру ње налазе и научне теорије (или елементи њихове структуре). Теорија уопште садржи све врсте знања о одређеном подручју стварности: митска, идеолошка, здраворазумска, искуствена, али и научна знања до којих се дошло применом научних метода у процесу истраживања. Теорија геополитике се, углавном, ослања на чулно сазнање, али садржи и оне теорије (или елементе њихове структуре) које су научно фундиране. Теорија геополитике није систематизована и методична, али садржи и одређене елементе који то јесу. Она је привременог карактера и односи се на конкретне предмете и услове.

Под теоријом геополитике у ужем смислу подразумева се само она врста теорије која има објективан, научни карактер (научна теорија), односно која објашњава појаве, предмете и процесе и омогућава дубљи захват ка сазнавању геополитичке стварности. Она је саставни део теорије уопште и садржи све оне елементе структуре који су научно доказани и верификовани кроз поступак научног истраживања. Научна теорија геополитике је средство којим се, на основу проверених научних принципа, закона или хипотеза, описују и објашњавају појаве и процеси вођења политике у одређеном геопростору. Она настаје као исходниште сложене мисаоне и практичне делатности људи и има двоструку улогу; представља процес сазнавања и истовремено резултат тог процеса. Она, такође, може егзистирати у два облика, као теорија геополитике као науке (метатеорија) и као конкретна теорија која се непосредно примењује у пракси вођења геополитике (примењена теорија).

Дакле, научна теорија геополитике је систематичнија, универзалнија и трајнија. Она је вишеструко повезана с праксом и садржи дубља научна сазнања, а и комплекснија је јер има изграђене све елементе структуре. То су: (1) предмет, (2) основни појмови (речник), (3)

основни ставови, односно принципи и постулати, (4) хипотезе, (5) научни закони и (6) теореме.

(1) **Предмет научне теорије** сагласан је предмету геополитике уопште, али у теоријском смислу речи. То је вођење политике у одређеном (најчешће државном) геопростору и на Земљи уопште и проблеми у тој области друштвене стварности посебно. Прецизније речено, подручје интересовања геополитике јесу: држава као геополитичка заједница и геополитички организам (пространство и геополитички положај државе, државне границе, политичко-територијалне промене и слично), региони као геополитички чворови и свет као геополитички систем, као и други проблеми који се односе на геопростор и политику у њему.

(2) У теорији геополитике постоји велики број **основних појмова**, као истоветних искустава разних људи која се константно везују за једну реч, а која служе као мерило за селекцију и класификацију огромне масе искуствених података са којима се људи свакодневно сусрећу. Највећи број појмова у теорији геополитике су општијег карактера, користе се и у другим наукама и научним дисциплинама. Међутим, постоји и један број појмова који се специјално и искључиво односе само на теорију геополитике. Такви појмови, на пример, јесу: **аерократија, атлантизам, мондијализам, телурократија и таласократија, rimland, геополитичке парадигме и многи други.**

(а) **Под појмом аерократија** подразумева се компонента силе у стратегији заснована на освајању ваздушног простора и његовом коришћењу ради **геополитичке експанзије**. Аерократија или **геополитика ваздушног простора** у принципу не постоји као пуновредна зато што је ваздушни простор и изнад копна и мора исти. Међутим, аерократија иде у прилог технички развијенијим земљама и земљама које имају веће могућности успостављања копнених и поморских база. Уопштено посматрано, освајање ваздушног простора у извесној мери је изједначило копно и море, зато што за авионе и ракете разлика између тих простора није од великог значаја. Међутим, појава носача авиона иде у прилог таласократији зато што одваја ваздушне базе од копна и чини их независним од квалитета Земљине површине. Развој авијације изменио је и планетарне размере. Земљу је учинио знатно „мањом“, а растојања између држава и континената – „краћим“. Слична је ситуација и са **етрократијом** коју савремена геополитика мора да разматра. *Етар* или **свемирски простор** све више добија на значају. Освајање космоса, програма звезданих ратова и слично, привилегија је технолошки најразвијенијих земаља.

Данас **аерократија** и **етрократија** представљају даљи развој управе таласократије. Западне земље су технолошки јаче и просторно „богатије“, што представља основни предуслов за освајање наведених геопростора. То даље доприноси удаљавању од копна не само у стра-

тешком, него и етичком, духовном и социјално-политичком смислу. Дакле, освајање ваздушне и космичке средине је наставак изричито таласократских тежњи и може се сматрати за највиши стадијум изразито атлантистичке стратегије.

(б) Атлантизам је сложени геополитички простор и појам супротан евроазијству који обједињава западни сектор људске цивилизације, односно земље-чланице НАТО-а. У геополитичкој теорији постоје две верзије савременог атлантизма. Једна је *песимистичка* за атлантизам, а друга *оптимистичка*.

Песимистичка верзија предвиђа стварање нових евроазијских блокова заснованих на цивилизацијским традицијама и трајним етничким архетиповима. Та верзија може се назвати *неоатлантизам*, а њена суштина се своди на наставак разматрања геополитичке слике света са становишта темељне двојности. Њен најистакнутији представник је *Семјуел Хантингтон*.²⁰ Он сматра да стратешка победа таласократије није потпуна. Није дошло до победе западне идеологије: либерал-демократије, тржишта и слично. Она је само тренутно остала без алтернативе, али то неће довести до аутоматског равнања читавог човечанства према универзалном систему атлантистичких вредности. Он сматра да ће код незападних народа убрзо почети да се испољавају цивилизацијске и геополитичке особености и да ће они још јаче осећати своју верску, националну и другу припадност. Хантингтон, такође, тврди да се, поред атлантистичке цивилизације која обухвата Северну Америку и Западну Европу, може предвидети геополитичко утврђивање још седам потенцијалних цивилизација. То су: 1) словенско-православна, 2) конфучијанска (кинеска), 3) јапанска, 4) исламска, 5) хиндуистичка, 6) латинскоамеричка и, могуће, 7) афричка. Али, те потенцијалне цивилизације ни издалека нису истоветне. Оне су јединствене само по томе што је смер њиховог развоја и обликовања супротан од атлантизма и цивилизације Запада. Он сматра да ће Запад и даље бити у сучељавању са другим деловима света и да његову формулу „*The West and The Rest*“ („Запад и сви остали“) треба узети као реалну и истиниту.

Оптимистичку теорију заступају представници мондијализма.

(в) Мондијализам је посебна идеологија која подразумева спајање свих држава и народа у једну планетарну творевину; успостављање „светске владе“; уништавање расних, верских, етничких, националних и културних граница (*One World* – јединствени свет). Основна суштина такве теорије је у томе да заступа становиште да је настала ера јединствене општечовечанске цивилизације, засноване на принципима либералне демократије и да је дошло време јединствености света. Та теорија се везује за име америчког геополитичара *Френсиса Фукујаму* који је написао програмски чланак речитог назива „Крај историје“.

²⁰ Samuel Huntington “Clash of civilisations” in “Foreign Affairs”, summer 1993, str. 22-49

Теорија мондијализма појавила се знатно пре коначне победе Запада у хладном рату.²¹ Њени корени потичу из утопијских покрета који воде порекло из средњег века и још даље прошлости. Представници тих покрета заступали су ставове о томе да ће у извесном тренутку историјског развоја доћи до окупљања свих народа света у јединствено Царство које неће знати за противречности, трагедије, сукобе и проблеме својствене обичној земаљској историји. Осим чисто мистичке, постојале су и рационалистичке мондијалистичке верзије, као што је, на пример, учење о „Трећој ери“ позитивисте Огиста Конта и друге.

Идеје о јединственој држави заступали су и комунисти, и поједини бизнисмени. Социјалистички и либерал-капиталистички мотиви су се често преплитали на основној идеји о обједињавању планете. Интересантно је и то да су угледне организације, као што су Лига народа, касније ОУН и УНЕСКО, биле наставак управо таквих мондијалистичких кругова који су имали велики утицај на светску политику.

Прве мондијалистичке организације појављују се крајем XIX века када је организована група за неометану трговину у читавом свету под називом „Округли сто“. У XX веку мондијалистичке организације често мењају називе и избегавају претерано појављивање у јавности. Тако су, на пример, постојали: „Универзални покрет за светску конфедерацију“, „Федерални савез“, „Крсташки поход за Светску Владу“ и други. Касније се стварају и три основне мондијалистичке организације за чије је постојање јавност Запада тек недавно сазнала. То су: „Савет за међународне односе“ (*Council on Foreign Relations, скраћено Ц. Ф.Р.*); „Билдербершки клуб“ или „Билдербершка група“; и „Тространа комисија“ или „Трилатерала“ (*Trilateral*). Оне су имале јединствену идеју водилу: прелазак на јединствени светски систем под стратешком превласти Запада. Мондијалистички пројекат је, дакле, био јединствен, али су у оквиру њега постојале две основне теорије: теорија конвергенције и, условно речено, теорија мондијализације света према западном моделу.

Теорија конвергенције је најпацифистичкија и „најпомирљивија“ верзија мондијализма западних теоретичара, али и идеолошки основ на који су се позивали Михаил Горбачов и његови саветници у спровођењу перестројке. Она је развијена током седамдесетих година од групе „левих“ аналитичара под руководством Збигњева Бжежинског. Њена суштина је у томе што полази од тога да је идеолошку и геополитичку двојност хладног рата могуће превазићи путем стварања новог културно-идеолошког типа цивилизације који би био прелазни облик између социјализма и капитализма.

²¹ Детаљније о томе може се видети у: Дугин, А.: Основы геополитики, Часть 2, Глава 3, Арктозея, Москва, 2000.

После распада СССР-а и победе Запада појављују се нове теорије мондијализма које заступају јединственост света на западном моделу. Тако, на пример, Френсис Фукујама, почетком деведесетих година, објављује чланак под називом „Крај историје“ који се може сматрати идејном базом неомондијализма таквог типа. Он тврди да се човечанство од мрачне епохе „закона силе“, „мрачњаштва“ и „нерационалног менаџмента социјалне реалности“, кретало ка најразумнијем и најлогичнијем уређењу оличеном у капитализму, савременој западној цивилизацији, тржишној привреди и либерално-демократској идеологији.

(г) Појмови **телурократија** и **таласократија** настали су на основу географског устројства двојности планете и историјске типологије цивилизација. *Телурократија* се односи на копно (копнену моћ), а *таласократија* на море (поморску моћ). Те две геополитичке категорије су, према мишљењу геополитичара, у вечитој супротности. Генеза те супротности потиче од сучељавања трговачке цивилизације (Картагина, Атина) и војноауторитативне цивилизације (Рим, Спарта). Та подела је актуелна и данас, а двојност између таласократије и телурократије често се назива и сукобом између различитих цивилизација – *демократије* и *идеократије*.

Двојност између телурократије и таласократије исконски има карактер непријатељства. *Телурократија* (копнена моћ) везана је за фиксираност копненог простора, што је на цивилизацијском нивоу оличено у конзерватизму и строгим правним нормативима којима се потчињавају крупне људске заједнице – родови, племена, народи, државе и империје. Копненим народима страни су индивидуализам и дух предузетништва. Својствени су им колективизам и хијерархичност. За разлику од телурократије *таласократија* (поморска моћ) јесте тип цивилизације заснован на супротним смерницама – динамичности, покретности, склоности техничком развоју, трговини и слично. Његови приоритети су: номадство (нарочито морепловство), трговина и индивидуално предузетништво. Такав тип цивилизације се брзо развија, активно еволуира, лако мења спољна културна обележја, а да притом унутрашњи идентитет остаје непромењен.

Обично се, према Макинтеру и другим геополитичарима, зона *телурократије* поистовећује са унутарконтиненталним просторима североисточне Евроазије (што се у општим цртама подудара са територијама царске Русије или СССР-а). Макинтер тврди да је за државу најповољнији централни, средишњи, географски положај. Са планетарне тачке гледишта то је *евроазијски континент*. У његовом центру је „срце света“ или *heartland* или средиште континенталних маса Евроазије које се поклапа са границама Московске кнежевине. Слично њему, и Карл Хаусхофер указује на нужност стварања „континенталног блока“ или осовине Берлин-Москва-Токио. То је, према његовом мишљењу, био једини прави одговор таласократији. С тим у

нези, он је писао да Евроазију није немогуће угушити све док њена два највећа народа: Немци и Руси на сваки начин теже да избегну међусобни сукоб сличан Кримском рату или оном из 1914. године. То је, према његовом мишљењу, аксиом европске политике. *Таласократија* се све јасније оцртава као приобаље евроазијског континента, Средоземни ареал, Атлантски океан и мора која са југа и запада заплускују Евроазију.

Карта света се, према Макиндеру и другим геополитичарима, дели на три геополитичке особености:

– *унутарконтинентални простори*, који се називају и „непокретна платформа“, хеартланд („срце света“), „географска осовина историје“. Они стабилно чувају телурократску цивилизацијску особеност;

– *унутрашњи или континентални полумесец*, који се назива и приобална зона, rimland, мекани слој, геополитичка граница, санитарни коридор и слично. То је геопростор интензивног културног развоја у којем су видљиве црте таласократије, уравнотежене многим телурократским стремљењима;

– *спољашњи или острвски полумесец* (неистражене земље, таласократија) са којима су могуће само поморске комуникације. Први пут се јавља у Картагини и трговачкој феничанској цивилизацији која је споља утицала на унутрашњи полумесец Европе.

Телуократија и таласократија, као два глобална типа цивилизације и културе, дуго су представљали двојност и на идеолошком нивоу – идеологија марксизма (социјализма) и идеологија либерал-капитализма. Дакле, постојала су јасно дефинисана два типа редукционизма: економски редукционизам свео се на сучељавање Смитових и Марксових идеја, а геополитички – на поделу свих сектора планете на зоне под контролом таласократије (САД) и телуократије (СССР).

(д) **Rimland** (унутрашњи полумесец, приобалне зоне) представља сложени простор који у себи потенцијално носи могућност да постане део било таласократије, било телуократије. То је најсложенији и културом најзасићенији регион. Утицај морске стихије подстиче његов активан и динамичан развој, а континентална маса врши притисак приморавајући енергију да се устроји. С друге стране, Rimland не представља само прелазну међусредину. То је врло сложена реалност са самосталном логиком која у огромној мери утиче на таласократију и телуократију. Rimland је активни субјекат у борби таласократије и телуократије са својом сопственом судбином која се, првенствено, разрешава на основу исхода геополитичке двојности.

Rimland је погранична зона, појас, област, а упоредо с тим и геополитичка граница која се не поклапа са границом између држава. За „силе мора“ та граница је обала, односно *појас* који залази у дубину копна. Таласократија види приобалне територије као потенцијалне колоније, појасеве земље који се могу одвојити од остале континенталне масе, претворити у упориште, односно стратешки простор. За

сам континент, насупротив томе, обала је граница, линија. Без обзира на то, *rimland* је посебна реалност, као граница-појас, с тим што њен квалитативни опсег зависи од тога који импулс има превагу у конкретном сектору – копнени или поморски. Океанске обале Индије и Кине представљају линије где опсег приобалних појасева тежи нули. У Европи, нарочито на Средоземљу, приобалне зоне су широки појасеви који задиру дубоко у континент. У последњих неколико година та граница се и даље помера на штету телурократије (скоро до Украјине).

(б) Термин **парадигма** често се користи у теорији науке уопште и геополитике посебно. У последње време се као нове парадигме у геополитици често наводе *мондијализација привреде* и *комуникације*, односно јединствен информациони систем. Због тога се намеће потреба да се значење термина парадигма потпуније објасни.

Термин којим се означава појам парадигма потиче из грчког језика и значи „образац, узор, узорак, примерак по коме се нешто ради“.²² Из те номиналне дефиниције у обичном значењу често се дедукује дефиниција да је парадигма основна или доминантна теорија у структури геополитике. Међутим, појам парадигма је знатно комплекснији. Под њим се, с једне стране, подразумева читава конструкција уверења, вредности, техника и слично, које деле чланови једне научне заједнице. С друге стране, под тим појмом подразумевају се „она конкретна решења загонетки која, употребљена као модели или као примери, могу да замене експлицитна правила као основу за решење преосталих загонетки нормалне науке“.²³

Историјски посматрано, сваки период у развоју једне науке карактерише се одређеним бројем владајућих теорија (парадигми) које чине окосницу науке тога доба. Те теорије су научницима нудиле модел према којем су истраживали, али и моделе евентуалних решења. Зато би се могло рећи да су те парадигме биле упућивачке, усмеравајуће, али и директивне. Дакле, те доминантне теорије и доктрине су, у одређеном смислу, служиле као основа за истраживање. Оне су истовремено биле и кочница за даљи развој због тога што није било једноставно променити устаљени начин мишљења и увести новину пред којом се налазе препреке научног и метафизичког карактера. Ова друга врста препрека нарочито је била изражена у догматизованим и тоталитаристичким системима где су владала диригована теоријска и практична решења и начини размишљања уопште.

Под појмом нормална наука подразумева се редовно стање науке (геополитике), у којем су теорија и истраживања засновани на одређеној стабилизованом парадигми која пружа дуготрајну основу за нор-

²²Мићуновић, Љ.: Савремени лексикон страних речи, КЗНС Универзитетска рјеч, страних речи и израза, Нови Сад, 1988, стр. 410-411.

²³Кун, Т.: Структура научних револуција, Нолит, Београд, 1974, стр. 239.

малан развој те науке и за правилну некритичку праксу. То је време када се истраживање у науци реализује плански и организовано путем тимских и индивидуалних истраживања и када резултати истраживања нису у супротности са том владајућом парадигмом. Прецизније речено, то је период када владајућа парадигма није у кризи, односно када се не виде друге парадигме које би могле да је угрозе.²⁴

Под појмом научна револуција, у ужем смислу, подразумева се замена старе парадигме новом. У ширем смислу, то су оне ситуације и процеси када се „неки нормалан проблем, који би требало да буде решив помоћу познатих правила и процедура, опире устаљеном начину истраживања“; када се део опреме који је замишљен за нормално истраживање не понаша „на унапред предвиђен начин“; ... „када професија не може више да избегне неправилности које подривају постојећу традицију научне праксе“; када „почињу неуобичајена истраживања која професију воде у најмању руку новом скупу принципа, новој основи за упражњавање науке“²⁵ и када се стари категоријални појмови и класификаторски низови у једној науци замењују новим. Дакле, како Кун синтетизовано истиче, научне револуције су неуобичајене епизоде у којима се одвија преокрет у професионалним опредељењима. Те епизоде сламају традицију и представљају допуне нормалној науци која ту традицију чува.²⁶

(3) Основни ставови у научној теорији геополитке најчешће се формулишу у виду аксиома, постулата и принципа, али и оних који не подлежу детерминизму. Стабилизовани ставови најчешће се односе на геопростор, а стохастички на свакодневне новине у релацијама унутар и између држава, региона и других заједница.

(4) Хипотезе, као одговори на решење проблема које треба истраживањем доказати, значајни су елементи структуре научне теорије геополитике. У суштини, скоро комплетна теорија геополитике је хипотетична, јер је окренута према будућности, односно будућем стању света.

(5) Научни закони су објективни, стални, општи и нужни односи међу појавама стварности у геополитици. Објективни су јер не зависе од људске воље; стални су, тј. константно делују у току извесног (обично веома дугог) интервала; општи су јер не важе само за појединачне случајеве већ за целе класе случајева (обично веома обимне класе), најзад, нужни су јер делују кад год су дати извесни услови.

²⁴Под појмом *нормална наука* Кун подразумева “истраживање које је чврсто засновано на једном или на више прошлих научних достигнућа, достигнућа за која нека научна заједница признаје да за неко време пружају основу за њену даљу праксу. Данас се о таквим достигнућима извештава, мада ретко у њиховом оригиналном облику, у научним уџбеницима, елементарним и вишим.” (Кун, Т.: Структура научних револуција, Нолит, Београд, 1974, стр. 50.)

²⁵ Исто, ..., стр. 45.

²⁶ Исто, ..., стр. 45.

Научни закони, као највиши облик научног сазнања, представљају „кичму“ научне теорије геополитике. Њихов значај је доминантан у целокупном процесу сазнања. У процесу сазнавања стварности и предвиђања будућих промена и кретања у геополитици имају незамењиву улогу. Помоћу њих се сазнавају и објашњавају општа и битна својстава одређене врсте појава; њихова суштина, везе и односи, а служи као путоказ у откривању нових чињеница. Научним законима проширују се научна сазнања, постављају основи за нове научне хипотезе, законе и друге елементе научне теорије геополитике. На основу научних закона пишу се теорије геополитике и унапређује практична делатност и стваралаштво у руковођењу групама људи, државама и заједницама земаља у одређеном геопростору.

Закони геополитке, као и сваке друштвене науке, веома су дискутабилни. Зато се често, уместо њих, користи термин законитост или закономерност, који има еластичније значење. Као основне законитости у геополитици могле би се навести: законитост настанка државе; законитост раста, развоја и успона државе; законитост све веће интеграције или дезинтеграције у држави; законитост преласка из хетерогеног у хомогено стање и обрнуто; законитост узајамног деловања власти, територије и становништва; законитост самоодржања своје егзистенције; законитост борбе државе за опстанак са другим државама (та борба је понекад повезана са борбом за геопростор, за превласт и сл.); законитост акције и реакције у држави – првенствено у сложеној и мултиетничкој и мултиконфесионалној; законитост односа снага у држави и светском геополитичком систему; законитост двојности стихија (Копно против Мора); законитост сталних промена и дуге. Дакле, у геополитици постоје бројне законитости или закономерности.

(6) Теореме су проверене научне хипотезе изведене комбинацијом осталих елемената научне теорије и елемената језика геополитике (речи, синтагми, реченица и параграфа). Оне могу бити изведене из претходно доказаних теорема или дедуковане из теорема вишег нивоа општости или теорија у целини. Оне нису механичка целица дедукованих или синтетизованих ставова већ нови квалитет у процесу сазнања и израде научне теорије геополитике. Могу бити мањег или већег степена доказаности и мањег или већег степена општости. Теореме нижег нивоа општости представљају основу за израду теорема вишег нивоа општости и теорија у целини, и обрнуто.

На основу анализе наведених елемената структуре може се видети да теорија геополитике постоји и да је у доброј мери изграђена и стабилизована. Она се изграђивала од настанка организованог друштва и друштвене заједнице. Првенствено се развијала на основу искуства из вођења политике у одређеним друштвима, државама и регионима, заједно са теоријама других наука. У геополитици, као и у

многим другим наукама, теорија је заостајала за праксом, што је и данас евидентно у појединим државама и регионима.

Примењена теорија геополитике знатно је развијенија од мета теорије. То се може видети из скоро свих теоријских материјала о геополитици, укључујући и оне који су се појавили у последњих неколико година. У том теоријским материјалима, кад год се пише о геополитици, пише се о широкој лепези проблема: политичких, просторних, етичких, етничких, професионалних, демографских, економских и других, али недостаје синтетизована теорија геополитике. Нарочито недостаје синтетизована теорија о геополитици, односно мета теорија геополитике.

У теорији геополитике постоје сви елементи структуре на основу којих се могу извести и одређене карактеристике. Евидентно је да у теорији геополитике постоје детерминистички (релативно) стабилizовани елементи, али је највећи део варијабилан, и подлеже непрекидном (скоро свакодневном) критичком преиспитивању.

Стабилизирани делови теорије геополитике углавном се односе на државу као геополитичку јединицу. Нарочито су изграђени елементи који се односе на: настанак, кретање, развој и нестанак појединих држава у одређеним геопросторима; класификацију држава по величини и пространству и њихове основне карактеристике (предности и слабости); облик државне територије (издужени, компактни, продужени, фрагментарни, сужени, пробијени и копнени); државне границе (природне и вештачке) и начине њиховог дефинисања; геополитички положај државе у односу на простор унутар државе и у њеном окружењу; типове држава према геополитичким критеријумима (поморске, континенталне и транзитне); типове геополитичког положаја држава (тампонски, положај у геополитичком окружењу, контактни или ивични, и централни) и слично.

Недовољно стабилizовани делови геополитике односе се на унутрашња кретања и промене у окружењу, било да је реч о суседним државама или о регионалним и међународним организацијама и заједници. Анализе те теорије у последњих десетак година указују, с једне стране, на њену непрекидну променљивост, а с друге – на инертност појединих геополитичара који нису могли пратити динамичне промене светске геополитике и чије теорије знатно заостају за реалним временом и потребама одређених народних заједница. Највећи број ставова о тој врсти теорије у нашим теоријски радовима односи се на критику геополитике наших потенцијалних противника. То се нарочито могло видети из критике националистички оријентисаних ставова у немачкој геополитици и критике геополитике великих сила, али нема довољно ставова који би се могли користити као основа за геополитичку стратегију наше земље и одређивање њеног геополитичког кода.

3) Под **језиком геополитике** обично се подразумева специфичан систем конвенцијом усвојених знакова који имају утврђено значење, који се могу мењати, међусобно спајати и замењивати по одређеним правилима, који не морају бити обавезно слични објектима које означавају, а који служе за споразумевање, комуницирање међу људима и изражавање мисаоног садржаја у геополитичкој сфери.

Језик геополитике се, током историје, стално развијао и усавршавао. Карактерише га висок степен одређености појмова, термина и значења, затим прецизност, јасноћа и комуникабилност. Међутим, он је истовремено и недовољно јасан за људе који нису упућени у геополитичку сферу или професију на коју се тај језик односи. Он се у геополитици користи за: постављање питања у тој области стварности; усмеравање и усклађивање човекове делатности на проучавању те стварности; откривање битних својстава и суштине објекта, појава и процеса и њихових веза и односа; саопштавање индивидуалних и колективних сазнања о геополитици и за примену тих знања у практичном вођењу државе и међународне заједнице.

4) Под појмом **методе геополитике** подразумева се целовит приступ истраживању. То је скуп научно верификованих сазнања, научно-теоријски и практично проверених правила и норми, мисаоних и практичних делатности, инструмената и поступака који омогућавају приступ предмету геополитике, указују на пут његовог истраживања са различитих аспеката и упућују на начин стицања нових научних сазнања и њихово интегрисање у јединствену теорију геополитике. Њену структуру чине: општи методолошки приступ истраживању, епистемолошки тј. научно-теоријски део и методолошко-технички део. Општи методолошки приступ је најатрактивнији и најзначајнији део метода. Најближи је теорији и представља интелектуално полазиште истраживача. У непосредној је вези са филозофијом и логиком и због тога га поједини методолози називају и логичким делом методе. Епистемолошки, односно научно-теоријски део обухвата основне научно теоријске поставке, фундаментална сазнања геополитике, категоријално-појмовно-терминолошки систем и извесна стандардизована и формализована, али проверена сазнања о истраживачком поступку. Методолошко-технички део обухвата сва она сазнања о емпиријским, неким општим научним и методама решавања оперативних проблема, техникама, инструментима, начину прикупљања података и начину истраживања у геополитици уопште.

Закључак

Геополитика је специфична наука која, спаја географију и политику. Није ни чисто политичка ни чисто географска наука, као што није ни чисто природна, ни чисто друштвена наука, мада јој многи

придају искључиво друштвени карактер. Она има и свој специфичан историјски развој, мада је била присутнија у практичним поступцима руководећих структура друштва него што је теоријски обликована и изграђена као наука.

Геополитика, као и друге науке, има своју теорију и праксу. Теорија геополитике проучава односе између физичког простора и унутрашње и међународне политике, развија моделе за просторну поделу света на кооперативне и компетентне делове и анализира како учесници интерпретирају политичке, економске и војне последице те поделе. У практичном смислу, геополитика државе или неке друге територијално дефинисане заједнице значи тежњу ка географски дефинисаним циљевима који су повезани са њеним економским и политичким положајем, њеном безбедношћу и културом. Дакле, то је свест о реалној властитој позицији, односно властитом *геополитичком коду* који означава субјективно схватање позиције сопствене државе, њених интереса, циљева, могућности и опасности којима је изложена. Ваљано практично деловање и прогнозирање будућих корака, поред релевантних објективних параметара о властитој позицији, обавезно подразумева и познавање и уважавање *геополитичког кода* релевантних политичких актера у ближем и даљем окружењу.

Геополитика је првенствено наука политичке елите, без обзира на то да ли је реч о позицији или опозицији. Она, у одређеном смислу, *представља кратак приручник господара*, уџбеник власти у којем се даје сажетак онога што треба имати у виду при доношењу судбоносних одлука, као што су: склапање савеза, започињање ратова, спровођење реформи, структурално престојавање друштва, увођење свеобухватних економских и политичких санкција, реформи и слично. Уопштећо речено: „*Геополитика је наука о томе како владати.*“

Литература

1. Pierre M. Galois, Geopolitique: Les voies de la puissance, PLON/FEDN, Paris, 1990.
2. The Encyclopedia Americana, International Edition, Vol. 12, American Corporation, New York, 1971.
3. Војна енциклопедија, том 3, Војна енциклопедија, Београд, 1972.
4. Вујаклија, М.: Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1966.
5. Група аутора: Методологија ратне вештине, Секција за штампање и умножавање ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
6. Дугин, А.: Метафизика континента: од сакралне географије ка геополитици, у: Тајна Балкана, монографија о геополитици, друго допуњено издање, Студентски културни центар, Београд, 1995.
7. Дугин, А.: Основы геополитики, Арктозея, Москва, 2000.
8. Зорић, М.: Држава и геополитика, Војно дело 4-5/2001, Београд, 2001.
9. Килибарда, З, Шарановић, Ј.: Геополитика Русије од експанзионизма до дефанзиве, чланак у: Војно дело 6/2001, Београд, 2001.

10. Кјелен, Р.: Држава као животни облик, „Ј.Б. Ђурђевић”, Београд – Сарајево, 1923.
11. Клаић, Б.: Рјечник страних ријечи, Зора, Загреб, 1962.
12. Кун, Т.: Структура научних револуција, Нолит, Београд, 1974.
13. Лексикон Југословенског лексикографског завода, А-Ж, ЈЛЗ, Загреб, 1974.
14. Мала енциклопедија у „Просвета“, Општа енциклопедија, четврто издање, том 1, „Просвета“, Београд, 1986.
15. Марковић, М.: Филозофски основи науке, БИГЗ, Генес-с штампа, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд, 1994.
16. Милошевић, Н, Милојевић, С.: Основни методологије безбедносних наука, Полицијска академија, Београд, 2001.
17. Мићуновић, Љ.: Савремени лексикон страних речи, КЗНС, Нови Сад, 1988.
18. Степић, М.: Појмовник геополитике, „Геополитичка раскршћа“, бр. 1/2000, Београд, 2000.
19. Стојкерс, Р.: Теоријска панорама геополитике, у: Тајна Балкана, монографија о геополитици, друго допуњено издање, Студентски културни центар, Београд, 1995.
20. Сун Цу: Вештина ратовања у: Расправе о ратној вештини, ВИНЦ, Београд, 1991.